

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Het interview ondervraagd

Nuyten-Edelbroek, E.G.M.

Citation

Nuyten-Edelbroek, E. G. M. (1978). Boekbespreking van: Het interview ondervraagd. *Acta Politica*, 13: 1978(3), 398-400. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451933>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451933>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

jaar oude literatuur met nauwelijks enige relativering geëtaleerd te zien. De bewering 'dat het niet aangaat het agressief gedrag van dieren simpelweg gelijk te stellen aan dat van mensen' is in deze onvoldoende, aangezien de schrijver niet aangeeft hoe men dan wel zinvolle conclusies kan trekken.

Hij zou in dit verband vooruit kunnen lopen op dat aspect in de definitie van oorlog door Singer en Small, dat spreekt over oorlog als geweldpleging tussen twee of meer georganiseerde groepen. Het organisatorische bepaalt of en hoe de individuele agressie, indien aanwezig, gekanaliseerd wordt, zodat het b.v. zinvol is te spreken van vreedzame dan wel agressieve aggregaten als volken of culturen. Het aanhalen van de experimenten van Milgram en de observaties van Hut, etc. (niet genoemd) hebben veel meer relevantie dan triviale beweringen als 'Piloten die geen moeite hebben hun bommen boven een stad los te laten zouden het niet over hun hart verkrijgen iemand eigenhandig te wurgen'.

Dit ligt echter waarschijnlijk aan de geslachtshormonen wier rol door de auteur wel genoemd, edoch niet nader aangeduid wordt.

Maar misschien is dat gedaan om de drang naar nader onderzoek te stimuleren bij de pubers waarvoor dit bedoeld is!

Als eindoordeel zou ik willen stellen dat de bijlage goed bruikbaar is, alhoewel mij uit de bijbehorende toelichting, het eigenlijke boekje dus, niet duidelijk is geworden waarom juist deze lijst de voorkeur verdient voor verspreiding onder een groter publiek in plaats van b.v. de lijst van Wright, Richardson, Kende, Wood of Sutton. Had Siccama zich blijkens een passende inleiding beperkt tot alleen het weergeven en becommentarieren van correlatief onderzoek naar de oorzaken van oorlog dan had binnen het gegeven bestek best een aardig boekje kunnen ontstaan. Daar is het uitgangsmateriaal goed genoeg voor.

G. J. Aupers

J. van der Zouwen, **Het interview ondervraagd**, Samsom, Alphen aan den Rijn, 1977, 20 pagina's

Binnen de empirische wetenschappen worden bij voortduring discussies gevoerd over methodenstrijd, en over verschillende methodologische stromingen en paradigma's. Daarnaast wordt sterk de nadruk gelegd op de ontwikkeling van analysetechnieken en -procedures. De concrete praktijk van het empirisch onderzoek is daarbij in zoverre in de verdrukking gekomen dat men zich wel bezig is blijven houden met het op een rij zetten van de voor- en nadelen van verschillende onderzoeksmethoden en het uitwerken van allerlei onderzoeksvoorschriften, maar zich niet de achterliggende vraag heeft gesteld naar de doelmatigheid van de methoden en naar de houdbaarheid van de assumpties van de onderzoeksvoorschriften. In zijn oratie bij het aanvaarden van het ambt van gewoon hoogleraar in de methoden en technieken van sociaal-wetenschappelijk onderzoek aan de Vrije Universiteit te Amsterdam gaat Van der Zouwen nader in op het onderzoek dat door de vakgroep methoden en technieken verricht wordt naar de assumpties die ten grondslag liggen aan het mondelinge interview.

Het mondelinge, gestructureerde survey onderzoek is waarschijnlijk de meest gekozen waarnemingstechniek in het sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Van der Zouwen probeert de twijfels die men kan opwerpen ten aanzien van de doelmatigheid

van de interviewvoorschriften en de juistheid en de kwaliteit van de interviewgegevens weg te nemen door modellen van het interviewproces te ontwerpen. Deze modellen worden getoetst via computersimulatie en eigen onderzoek van de vakgroep M en T ('drageronderzoeken').

In het model van het interviewproces wordt de mening van de respondent opgevat als een toestandsgrootte van een black-box. Deze mening wil de interviewer te weten komen door het stellen van een vraag. Met behulp van een antwoordfunctie, welke de relatie aangeeft tussen mogelijke antwoorden en mogelijke meningen, wordt de mening van de respondent gereconstrueerd op basis van zijn antwoord op de gestelde vraag. Met hulphypothesen (i.e. vooronderstellingen, bijvoorbeeld over de interviewsituatie, over de antwoordfunctie) wordt de geldigheid van het model beoordeeld alsmede de zinvolheid van bepaalde onderzoeksvoorschriften.

Het toetsen van het model is een zeer langdurig en tentatief proces. De hulphypothesen zijn namelijk niet rechtstreeks toetsbaar. De middels het interview verkregen gegevens kunnen meestal niet langs een andere weg verzameld worden en kunnen dus niet op hun juistheid gecontroleerd worden. Bovendien ontbreekt er een theorie over het interview; wel zijn er deeltheorieën die elk bijvoorbeeld in een andere antwoordfunctie kunnen resulteren. Via combinaties van hulphypothesen worden voorspellingen afgeleid over het al dan niet optreden van een samenhang tussen het antwoord van de respondent en kenmerken van de interviewer of de interviewsituatie. Uit het verwerpen van de voorspelling dat er geen samenhang is, mag volgens Van der Zouwen niet direct geconcludeerd worden tot ondoelmatigheid van het interview of onjuistheid van de interviewgegevens. Eerst dient een herformulering en wijziging van de hulphypothesen overwogen te worden. Een verdere specificatie van de hulphypothesen en van de voorwaarden waaronder het model wél opgaat, kan noodzakelijk blijken.

Van der Zouwen gaat niet nader in op de tot dusver verkregen resultaten. Duidelijk is dat dergelijk onderzoek nog jaren zal vergen, mocht het ooit tot een afronding komen. Naast het interview bestaan andere waarnemingstechnieken (observatie, experiment, diepteinterviews). De accentverschuiving naar deze technieken maakt onderzoek op dit terrein eveneens gewenst.

Een deel van de bij dergelijk onderzoek rijzende moeilijkheden is al gesignaleerd. Van der Zouwen gaat (nog) uit van een zeer eenvoudig model van de interview-situatie. Bij andere vormen van mondeling interview zoals het groepsinterview, het voeren van gesprekken met sleutelpersonen, en bij het schriftelijke interview gaan veel meer factoren een rol spelen bij het schatten van de antwoordfunctie. Gedacht kan worden aan de interactie tussen interviewer en geïnterviewde, aan de onderlinge interactie tussen geïnterviewden bij een groepsinterview (zowel verbaal als non-verbaal), aan de invloed van actuele berichtgeving over het ondervraagde onderwerp en het voeren van gesprekken met derden in geval van het schriftelijke interview (waarbij de interviewer niet aanwezig is). Deze factoren zijn niet controleerbaar in hun optreden noch in hun effect op de gegeven antwoorden. Bovendien heeft men geen basis om de aard en omvang van deze effecten onder te brengen in de antwoordfunctie. Zelfs voor het eenvoudige model lijken de resultaten tot dusver niet veel verder te gaan dan de conclusie dat door een combinatie van een aantal factoren geen enkele respondent dezelfde antwoordfunctie hanteert, dat kenmerken van interviewer en van interviewsituatie van invloed zijn. Dergelijke uitkomsten zijn evenwel in veel onderzoeken reeds vermeld. Veel meer belang zou

het zijn indien men zou weten welke factoren van invloed zijn, opdat men deze in de interviewsituatie onder controle kan brengen.

Bovenstaande opmerkingen betekenen niet dat de 'drageronderzoeken' geen relevantie zouden hebben. In dat verband sluit ik mij aan bij de opmerkingen daaromtrent van Van der Zouwen zelf die zegt dat 'zolang het mondelinge interview zo'n grote toepassing vindt als instrument om gegevens te verzamelen, gestreefd moet worden naar verbetering van dit instrument'.

E. G. M. Nuiten-Edelbroek

W. Luypen, *Rechtvaardigheid*, Zwolle (Tj. Willink) 1975, ix + 340 p., f 28,50

Het vraagstuk van de grondslag van het recht, van de normen waaraan het rechtsbestel gemeten wordt, is dat van het behoren m.b.t. de samenleving. Waartoe de mensen in hun onderlinge relaties verplicht worden en zich verplicht weten, ligt niet alleen uitgedrukt in de geschreven wetten maar ook in de ongeschreven zeden en imperatieven. In beide gevallen hebben we te doen met opvattingen over het behoren. Dat we de studie die zich hiermee bezig houdt nu eens aanduiden met de naam rechtsfilosofie dan weer met de naam ethiek wijst eerder op een verbijzondering van het onderwerp dan op het verschil in methode.

Er bestaat geen wezenlijk onderscheid tussen rechtsfilosofie en ethiek. Dit blijkt uit een vergelijking van de discussies en de denkwijzen. De overeenkomst springt vooral in het oog als men kennis neemt van het onderzoek naar de fundamentele beginselen en zich bij de worsteling om de grondkeuze betrokken weet. Deze uitdrukking acht ik op haar plaats. De werkelijke stellingen m.b.t. de economische orde, het onderwijsbestel en de internationale relaties — om maar enkele belangrijke kwesties te noemen — worden allerminst gedistancieerd maar met bewogenheid betrokken.

Als men tenminste filosofie niet a priori reduceert tot logica en taalanalyse en met Ayer 'de metafysische problemen die immers onecht zijn' wil elimineren en de mensen bevrijden van de filosofie die de kwestie van de waarden stelt,¹ of met Weber dit soort vragen verwijst naar 'de markt van het leven' of naar 'overall elders' als het maar niet de collegezalen zijn.²

Het is ongetwijfeld de verdienste van prof. dr. W. Luypen, dat hij in zijn boek *Rechtvaardigheid*³ van deze niet-vrijblijvende discussie een duidelijk beeld heeft geschetst. Deze rijkelijk informatieve en bijzondere meeslepende publikatie kan men zonder voorbehoud aanbevelen aan rechtsfilosofen en ethici, economen en sociologen, kortom aan allen die om welke reden dan ook belangstelling voor het onderwerp koesteren. Met gebruikmaking van nogal veel materiaal dat hij eerder publiceerde — mij lijkt, dat de auteur ons dit wel even had mogen meedelen — verschaft Luypen de lezer de mogelijkheid zich te oriënteren over deze problemen die men bij het denken over de grondslag van het recht niet uit de weg kan gaan en zet hij hem ertoe aan zich zijn eigen gedachten hierover te vormen.

In mijn bespreking wil ik mij voornamelijk beperken tot Luypen's opvatting van rechtvaardigheid. Deze vormt m.i. het grotere probleem van zijn boek.

Het probleem van de rechtvaardigheid kan men niet ontlopen. Dit is de rode draad die het hele werk bindt. Ten aanzien van het orderingsbeginsel dat met name rechtvaardigheid wordt aangeduid zou men de opvatting kunnen huldigen 'zoveel hoofden, zoveel zinnen' en het daarbij laten. Een dergelijk cynisme dient echter

met kracht verworpen, omdat men zich erdoor overlevert aan de blinde willekeur, aan het loutere machtsdenken en aan de normativiteit van de bestaande orde. Hoe men de resultaten van ons denken over rechtvaardigheid ook mag kwalificeren, hoe gering men ze ook mag achten, ieder zal moeten toegeven, dat hier 'iets beter is dan niets'. Doch evenzeer als men zich moet hoeden voor een volstreekte overgave aan het niet-weten, is een waarschuwing tegen het absolutisme van het weten op zijn plaats. Terecht ook wijst Luypen op de bedreiging zowel van een subjectivisme als van een objectivisme.

Luypen kenmerkt de vele posities die ten aanzien van de rechtvaardigheid worden ingenomen en beoordeelt ze. Hij verzamelt daarbij de bouwstenen voor zijn eigen opvatting, die niet alleen een rechtvaardigheidstheorie inhoudt toch tevens de keuze voor een maatschappijstructuur, die voor de realisering van de rechtvaardigheid de beste garanties biedt. Kernwoord voor zijn opvatting is 'een waarheid die verplicht'. Uit het feit, dat voor de vestiging van een rechtsbestel macht onontbeerlijk is, mag niet worden afgeleid dat een bestel geldig is omdat het heerst. Dit is zowel van toepassing op de dictatuur die 'per accidens niet de slechtste' (329) en op de democratie 'die per se de minst slechte' (318) regeringsvorm is. Ieder politiek systeem dient te beantwoorden aan een norm. Als de dragende en kritische norm van het rechtsbestel beschouwt Luypen 'een waarheid die verplicht' (4vv, 266v, 316 en passim). Zoals iedere andere waarheid ontspringt ook deze als onverborgenschap in de geschiedenis van de mens (266). Het wezen van de mens geschiedt op meerdere wijzen. In de eerste plaats door het opduiken van de subjectiviteit in de eindeloze evolutie van de kosmos (263). Vervolgens is het subject in ethische genieën ontsprongen *op bijzondere wijze* en wel als bestemming voor de ander (264). In dit gebeuren wordt niet alleen de eigen subjectiviteit maar ook de subjectiviteit, de zelfheid, de vrijheid van de ander aanvaard (264).

De mens is naar zijn wezen co-existentie, hij is op geen enkel niveau van zijn existentie alleen, hij is een radicaal sociaal wezen. De intersubjectiviteit is een wezenskenmerk van de mens (152 vv.). De aard van deze intermenselijke betrekking kan wolfachtig zijn, d.w.z. erop uit de ander te verslinden. Op een moment in de menselijke geschiedenis is echter het besef ontstaan, het bewustzijn opgekomen, dat de mens er ook voor de ander moet zijn. Tot het wezen van de intersubjectiviteit van de mens dient ook gerekend te worden deze 'nieuwe dimensie' (265), waardoor het wolfachtige niet ontkend maar als onbehoorlijk, als verwerpelijk wordt beschouwd en de ander het recht op leven wordt gegund (265). Dit nieuwe besef is feitelijk een metanoia, een bekering. Deze heeft zich niet voorgedaan bij iedereen, maar is als een beslissing (267) voor ethische genieën en in navolging van, althans na hen — ook door anderen (alhoewel niet door iedereen) voltrokken. Op dat moment is de mens niet zomaar een behoren geworden, maar naar zijn wezen een behoren als hebben-te-zijn-voor-de-ander. In ieder geval in die minimale vorm van 'de ander heeft recht op het leven'. Deze vaardigheid en deze bereidheid tot een minimaal 'ja'-tot-het-subject, deze 'uitvoering van het minimum van het hebben-te-zijn-voor-de-ander, dat het subject zelf is' (316), noemt Luypen rechtvaardigheid. Dit meest fundamentele recht van mijn medemens op het leven kan worden uiteengelegd in vele rechten, die o.m. in de Universele verklaring van de rechten van de mens hun neerslag hebben gevonden.

Het is niet eenvoudig uit te maken, wanneer we bij Luypen met beschrijvende en verklarende, en wanneer we met normatieve uitspraken te doen hebben.

Mij dunk, dat in descriptieve zin worden gepresenteerd uitspraken als: